

njegovih nabožnih spisih. Diftonga ie, ue, za ê in ô: boliefen, diete, snieg, miefenz; gued, puet, potuep; refleks e za polglasnik: desh-dish, vefs-vafs, k'mefhi; švapanje: suama, vozhen (lačen), puamen, pukvast; sekundarna palatalizacija: Suetnizhi, razhi, noje; maskulinizacija n. v pluralu: te jetre, te pluzhe, te zhreve; veshêta; prehod k maskulinizaciji pa je nakazan v sg.: en Méftu, en poleno, mlad lietu; nepufteno maslu, Meffu, vino; redezho vino, rozhne devo; razni drugi fonetični pojavi: goisd, pere (pero), jefera- jeféru, piesik.; tipično koroške domače in tuje besede: ta vigred, hrodi (rebra), vol (pivo), dob (hrast), ena nedéla (en teden), bratr, dedej, te fhénim, pasterk, pafterkínja, vuiz (ozhin brát); rajati, barati, fhebrati; verzh kraner. krúgla; dúri, vrate, kraner. dauri; fe plakati, kraner. jokati; fhribat, kraner. pifat; in podobno.

Jože Toporišč

Filozofska fakulteta Ljubljana

»SPOZNAVAJMO SLOVENSKI JEZIK« V JEZIKOSLOVNI IN METODIČNI OSVETLITVI

2

Kot sem napisal že v oceni SSj 4, bi bilo obravnavo posameznih plasti jezika v slovnici jasno nasloviti kot npr. Glasoslovje, Pravorečje, Pravopis, Oblikoslovje itd. Posebno prvo troje bi iz obravnave odpravilo neljubo mešanje pojmov, kot sta črka in glas, Marsikaj pa je poleg tega pripomniti k vsakemu izmed poglavij.

Glasoslovje

Bolje kot »govorilni organi« (8) je »govorni organi« ali »govorila«. Pri skici govoril (9) ne gre za prerez »ustne votline«, ampak najvažnejših govoril. Za glasilke rečemo, da jih izdišni zračni tok trese, ne »spravi v drgetanje« (8), tisto, kar pri tem nastane, pa ni »glas« (8), ampak »zven« (oz. ton). Glas nam je pojem za slušne pojave tipa a, i, s, d, ne za eno samo njihovo prvino, v našem primeru zvenečnost).

Nekako v okviru fonetike se obravnavajo tudi še pojmi kot govor, govorna celota, govorna enota. Za »govor« je rečeno, da je »medsebojno sporazumevanje z besedami« (6), drugo ime zanj pa je »govorna celota« (7), medtem ko se s premori ločeni deli govorne celote imenujejo »govorne enote«. Nobeden teh izrazov ni neoporečen. Rekel bi, da se sporazumevamo z besedili (ne z govorom ali govornimi celotami), ki so lahko govorjena ali pisana. Govorjeno besedilo je, če je daljše, navadno razčlenjeno s premori (ne »oddihi«) na manjše dele, ki jih imenujemo segmente (nič takega ni, če jih že tu imenujemo tako, kot je treba). Vsak segment ima značilno tonsko podobo; preprosto povedano: se proti koncu dviga ali pada. Zato je napačno reči: »Na koncu vsake enote povzdignemo glas, na kraju pa ga znižamo« (7). Pri danem besedilu bi raje povedali, kdaj gremo z

glasom navzgor in kdaj navzdol (zadevnih enot pa je v besedilu 9, ne 8). Izraza »govorna celota« oz. »enota« se na drugih mestih Ssj 5 rabita tudi v pomenu »besedna zveza«; zakaj ne bi ostali kar pri njej?

»Filozofija« o zlogu (9) je nepotrebna in deloma napačna: dovolj je, če šolarji zvedo, da je zlog lahko že sam samoglasnik (**o**, **o-trok**, *ge-o-id*), lahko pa ima tudi še enega ali več soglasnikov. Seveda pa ni res, da zveze samih soglasnikov ali samoglasnikov nič ne pomenijo (prim. **pst**, *sloven-sk-i*, *za-čn-em*, lat. **ea**). Kako pride v družbo samoglasnikov **r** (prim. *ueeaeear*), ni jasno: v knjižnem jeziku je glas **r** zmeraj le soglasnik, črka **r** pa zaznamuje ali sam glas **r** ali pa polglasnik + glas **r** (*riba*, *gor* — *trd*, *rdeč*) (prim. str. 27). — Ni res, da bi bili glasovi v besedah povezani tako, »da govorilni organi čim laže opravljajo svoje delo in da tisti, ki govori, čim boljše dosega namen« (). — O deljenju (10) gl. pripombe k Ssj 4.

V okviru fonetike bi bilo treba povedati, kako **i z g o v a r j a m o** različne e-je, polglasnik in o-je; sedaj je ta problematika obdelana le s stališča pravorečja (15—16), tj. kako **berem** črke.

Pravorečje

Pod ta naslov bi bilo treba zbrati gradivo o o-jih in e-jih (15—16), o naglasu (17—19) z naslonkami vred, končno o izgovornih ekvivalentih za ločila.

Za ponazarjanje ustreznih e-jev in polglasnika nekatere besede niso najprimernejše (prim. *naredi*, *legla* za ozki **e**, *ven*, *tem*, *pes* za polglasnik); enako pri o: *odsloni* itd. se vendar lahko bere z **ô** ali **ó**. — Ali črka **e** zaznamuje res samo **é ê** in **ə**, ne pa tudi **è** in **e**, črka **o** pa poleg **ó** in **ô** ne tudi **ò** in **o**? Glede na Skj 1 in SSKJ I bi kazalo posebej opozoriti na **o** pred **v** (oz. **l**, ki se izgovarja **ʋ**) in **e** pred **j**, ker v položaju pred samoglasnikom zaznamujeta tudi široki izgovor, v položaju pred soglasnikom ali na koncu besede pa tudi tako imenovana srednja **e** in **o**. In mimogrede: naglasno mesto in kakovost naglašene samoglasnika sta včasih važna za besedni pomen, zmeraj pa naj bosta taka, kot ju zahteva zborni jezik (ta izraz pa moramo prej pojasniti, ne kar tako uvesti — 17). Za nenaglašena **e** in **o** kar napišimo, da sta široka, ne samo kratka (17). Da naslonke niso enozložnice (19), sem že povedal.

V pravorečje spada tudi izgovor črk *bdgzž* in *ptksš* itd. (22). Opustimo tu pojme o besednih in govornih enotah (na str. 21 tudi »skupina besed«) in povejmo lepo pravorečno: Črke *bdgzž* se na koncu besede in pred nezvenečimi sogl. (tj. pred *ptksš* itd.) izgovarjajo kot *ptksš*, le pred črkami *bdgzž* kot navadno, tj. zveneče. Predlogi na **-d** in **-z** se berejo, kot bi bili skupaj z besedo, pred katero stojijo, ena beseda: **od nosu** = **odnesti**, **z nosom** = **znositi**.

O tem, kako bi bilo treba postaviti pravila o izgovoru črke **l** (str. 25 sl.), glej kritiko Ssj 4. Treba je omeniti tudi izgovor **u** (*drl*), ne le **ʋ** in **l**. In črke **v** ni mogoče brati pred vsakim **r** in **l** zobnoustnično (27), ampak le pred začetnim **r** in **l** (bolje pa je, da se to sploh opusti). Opozoriti pa je treba na izgovor predloga **v**: kot **ʋ** ali **u** se lahko izgovarja tudi pred samoglasnikom. Sploh bi kazalo izgovor črke **v** prikazati lepo sistematično v preglednici: /v/: *voda*, /ʋ/: *siv*, /v/ ali /ʋ/: *v očeh*, /ʋ/ ali /u/: *zveti*, *vsak*, *brv*.

V bistvu s pravorečjem imamo opraviti še na str. 59. sl., ko se govori o tem, kaj slušno predstavljajo pika, vprašaj in klicaj. Na tem mestu se govori o »glasovnem valovanju«, in sicer pripovednem, vprašalnem in velelnem (pri vejici (62) pa se namesto o valovanju govori o zvišanju glasu). To »glasovno valovanje« imenujmo kar intonacija (potek tona). Ločili bi torej pripovedno, vprašalno in vzklično intonacijo, ki so vse končne, poleg tega pa še nekončno: prvo v pisavi nakazuje pika, drugo v nekaterih tipih stavka vprašaj, tretjo klicaj, četrto vejica (podpičje, dvopičje). — V razlagi teh »valovanj« je precej napak. Tako se za pripovedno valovanje trdi: »Glas ostaja ves čas mirno nekako v isti višini, ob koncu stavka pa se zniža, pade.« (60) V resnici pada od začetka proti koncu, kjer se nizko umiri. Vprašaj pa ne zaznamuje le vprašalnega glasovnega valovanja (60), saj stavke tipa Kam se odpravljáš? izgovarjamo s pripovedno intonacijo. Tudi vejica ne nakazuje le »zvišanja glasu« (62), ampak tudi znižanje (prim. 2. stavek besedila na str. 63). Potek intonacije bi bilo treba določiti tudi pri dvopičju (1), veliko boljše kot velelna intonacija pa je reči vzklična (60).

Pravopis

Sedaj se, kolikor gre za zapisanje glasov, gubi v glasoslovju in pravorečju. Treba bi bilo povedati, posebno ob fonemih *v - u, l, b/p, n*, vsaj to: soglasnike pišemo zmeraj tako, kot jih izgovarjamo pred samoglasnikom: *siv*, ker *siva*; *bil*, ker *bila*; *sladka*, ker *sladek*; *sinka*, ker *sinek* ipd. Izjeme: *moški*, *lesti*, *s teboj*, *spustiti - zogleneti*; *volk* (v višjih razredih morda še *agirati* — akcija).

Pri ločilih se govori o piki, vprašaju, klicaju, dvopičju in vejici. Treba bi bilo povedati, kdaj jih uporabljamo: prve tri na koncu samostojnega stavka, zadnji dve v sredi; in sicer piko, če kaj mirno povemo, zapovemo, želimo (ne samo na koncu pripovednih stavkov), vprašaj, če kaj vprašujemo, klicaj, če kaj povemo s čustveno prizadetostjo (torej tudi v primerih kot *Ti tega ne veš!*); dvopičje, pred podrobnim naštevanjem tistega, kar je že bilo splošneje povedano (ali narobe) in po spremnem stavku pred premim govorom; vejico pred deli stavka, ki se dajo povezati z *in, pa, ali, toda* (ne med »istovrstnimi stavčnimi členi«, kvečjemu med »prirednimi deli stavka«), ter pred pristavkom. (Sam pristavek pa je treba pravilno definirati: to ni kar »sestavljene prilastek za odnosnico« (52), kar dopušča tudi napačno stavo vejice, kot npr. v *hiša, mojega očeta*, ampak je stavčni člen, pred katerega je mogoče postaviti *to je ali in sicer*).

Pri »vejici v priredju« (68) se brez potrebe postavljata v nekako nasprotje vlogi veznika in vejice, češ da prvi »veže stavke v priredju«, druga pa »označuje presledke«, torej nekako ločuje. Kaj pa v primerih, kot je *Meta je na vrtu, Pavla pa v kuhinji* (veznik sredi drugega dela vezniške zveze)? Vejica predvsem označuje nekončno intonacijo (gl. zgoraj), premor ni tako pomemben, ta intonacija pa je prav povezovalna. — Prav tako ni dobro, če povemo, da pred *in, pa, ter, ali* v stavčnem priredju »včasih« ne pišemo vejice. Kdaj je ta včasih? Tedaj, ko se ne dajo zamenjati s *toda, zato*...

Skladnja

Definicijo prostega stavka, ki se tu v glavnem ponavlja iz Skj 4, sem že obravnaval. Dodam naj, da »misel« in »stavek« (32) seveda nista isto. Že v oceni Slo-

venske slovnice štirih avtorjev (Filologija 3, 288) sem zapisal, da se t. i. trdilni stavki od nikalnih ne ločijo samo oblikovno (prim.: »Po obliki so stavki trdilni in nikalni«, 33). Primeren naslov za to problematiko bi bil »Trdilni in nikalni stavki«, ne »Stavki po obliki«. — Narobe je tudi rečeno, da so stavki glede na »vsebino« pripovedni, vprašalni, velelni in želelni (3). Ali je razlika med *delam - naj dela - delaj - ali delam* res vsebinska? Tu gre za t. i. skladenjski naklon. Reči bi bilo treba: po razmerju govorečega do pripovedovanega (ali: po tem, kako govoreči gleda na povedano) so stavki pripovedni, vprašalni, velelni-želelni in vzklični. Posamezne vrste stavkov bi bilo treba bolj ponazoriti:

Pripovedni:	Vprašalni:	Velelni-želelni:
<i>Na vrtu so sedeli.</i>	<i>Na vrtu so sedeli?</i>	<i>Na vrtu sedite.</i>
<i>Dal bi ti, pa nimam.</i>	<i>Dal bi ti, pa nima?</i>	<i>Ni treba klepetati.</i>
<i>Popravljalnica nogavic.</i>	<i>Popravljalnica nogavic?</i>	<i>Gremo.</i>
<i>Lepo.</i>	<i>Lepo?</i>	<i>Da sem to vedel.</i>
<i>Da.</i>	<i>Da?</i>	<i>Hopla.</i>

Vzklični:

<i>Na vrtu so sedeli!</i>	V zvezi s tem se spreminja tudi pravilo
<i>Saj bi ti dal!</i>	o ločilih (klicaj za čustveno obarvanimi
<i>Lepo! Res lepo!!</i>	stavki vseh vrst).
<i>Da!, ali ne slišiš?!</i>	
<i>Kam si šel! (?!</i>	

V Ssj 5 so obravnavani trije novi stavčni členi: povedkovo določilo (35) — imenovano tu »povedno d.«, kar je manj primerno —, predmet (43) in prilastek (50).

Na tej stopnji (in morda sploh) bi kazalo glagole, ki imajo *p o v e d k o v o d o l o č i l o* (t. i. glagoli z nepopolnim pomenom) omejiti na *biti* in *postati*, morda še *imeti* (*imam narejeno*). Narobe pa je dokazovanje nepopolnosti pomena: stavek kot *Tonček je sploh* ni podstava za stavke tipa *Tonček je nepridiprav*, saj *Tonček je pomeni* »Tonček obstaja« (v tej zvezi je *biti* polnopomenski glagol). Stavki s samim pomensko nepopolnim glagolom niso mogoči. (v knjigi npr. še *Vetrnica je, Zdiš se mi* ipd.). Treba bi bilo preprosto reči, da imamo različne povedke:

- 1) samo glagolske (*delam, delal sem, delal bi bil*),
- 2) iz pom. gl. + samostalnika ali pridevnika (*je delavec, je priden*),
- 3) iz osebne gl. oblike + nedoločnika (*moram delati, začnem delati*; tip *nujno je delati* lahko obdelamo tudi pozneje).

Pri predmetu (43 sl.) bi v definiciji sedaj lahko že povedali, da je stavčni člen, katerega sklonška oblika je odvisna od povedka. Trditev, da »prosti stavki morejo imeti tudi po več predmetov«, velja za primer »Slovenske pesmi je naučila otroke njihova prava učiteljica«, ne pa tudi za primer »Učiteljica je poklicala Jernejčka in njegovega prijatelja«. V prvem primeru se vprašujemo dvakrat (Kaj/Česa jih je učila? in Koga je učila?), v drugem pa le enkrat (Koga je poklicala? — tu je predmet priredno zložen). Tako problematiko je najbolje obravnavati šele potem, ko otroci že poznajo pojem priredja.

Prilastek je obdelan slovensko tradicionalno nespretno. Pred tem, v bistvu že pred povedkovim določilom, bi bilo treba malo natančneje spoznati ustroj stavčnega člana. Pri njem lahko ločimo jedro in njegovo določilo: jedro se imenuje odnosnica, določilo pa prilastek. Tako razmerje imamo pri vseh štirih (glavnih) stavčnih členih: *Včeraj je Janez srečal bratranca* → *Včeraj zjutraj je naš Janez presenečen srečal bratranca iz Celja*. Torej prilastek ne pojasnjuje le samostalnika, ampak odnosnico, ki je lahko samostalnik (sam. zaimek), glagol ali prislov. Poleg pridevniških in samostalniških (in stavčnih) prilastkov pa poznamo tudi prislovne (*človek tam, življenje doma* ipd.). Razmerje prilastka do odnosnice ni nikoli priredno (*»pod zeleno goro«* se ne da razviti v *pod zeleno in pod goro*), ampak le podredno. Prilastek v zvezah tipa *»pod zeleno goro«* je treba imenovati ujemalni, t. i. podredni (v tradicionalni terminologiji) pa so neujemalni.

Popolnoma neustrezno je obdelan pristavek: *»Sestavljeni prilastek imenujemo pristavek. Stoji lahko pred ustreznim samostalnikom ali za njim.«* (50) Za pristavek namreč ni nujno, da je sestavljen, za prilastek pa seveda tudi ne, da bi bil nesestavljen. Pravo definicijo pristavka smo podali že zgoraj.) Pristavek torej že po definiciji stoji zmeraj za odnosnico in ni avtomatično občnoimenska določitev lastnega imena, (Finžgar, slovenski ljudski pisatelj), ampak lahko tudi narobe (slovenski ljudski pisatelj, Finžgar), čeprav redkeje.

Ponazoritve stavčne strukture s t. i. vejami so neustrezne (prim. str. 48 in zlasti 51), neprimerno več pove shema, pri kateri si vodoravno sledita osebek in povedek, povezana s puščico od prvega k drugemu (puščica nakazuje ujemanje), nižje pa prav tako v isti vodoravni višini predmet, do katerega vodi puščica (vezava) in prislovno določilo, do katerega vodi črta (ni oblikovne odvisnosti). Podrobnejša delitev na odnosnico in prilastke se da vnesti s pokončno delitvijo mesta za te štiri (glavne) stavčne člene. Že zadnjič sem omenil še metodo podčrtovanja: jedro stavčnega člana samo ena tipična črta, prilastek še pike spodaj. (Mimogrede: v zvezah tipa *Franc Finžgar* je odnosnica *Franc*, prilastek *Finžgar*, kot je že pred leti dokazal F. Jesenovec).

Na str. 67—69 se govori o zloženem stavku in odvisnem govoru. Pri definiciji zloženega st. ni treba stavka *»kolikor povedkov, toliko stavkov«*, ker ni oportuno. Napačna je trditev, da je priredje *»zveza dveh ali več glavnih stavkov«* (68); prav je *»enakovrednih stavkov«*, saj je *»glavni stavek«* vendar neodvisni stavek v razmerju do odvisnega, priredno zloženi pa niso samo neodvisni, ampak tudi odvisni stavki (*Rekel je, da pride in prinese kruha*). S priredjem imamo opraviti tudi v zvezah tipa *oče in mati*, le da je to priredje nestavčno. Predlog za novo formulacijo: Priredje je zveza dveh ali več enakovrednih delov sporočila, stavkov ali njih delov. Podredje je zveza glavnega stavka in enega ali več odvisnikov. (Tam, kjer se govori o vejici v podredju, se uporablja izraz nadredni stavek, ni pa razloženo, kaj je /namreč »stavek, od katerega je odvisen kak drug stavek«/).

Tujke

Pred oblikoslovjem je na kratko govor o tujkah (75). Ni prav, če se zanje reče, *»To niso slovenske besede«*. Gotovo so del slovenskega besednega zaklada, saj

si slovenskega jezika brez izrazov, kot so *električen, aparat, bojler, temperaturn, motor, parket* itd., ne moremo predstavljati. Poleg tega ni prav, da so v ponazorovalnem gradivu navedene samo neslovanske tujke. Verjetno je, da tudi definicija tujk samo glede na to, da smo jih »s predmetom vred dobili iz tujine«, ni zadostna, in bi se bilo treba potruditi za boljšo.

Oblikoslovje

Preostali del SSsj 5 (70 str.) je izpolnjen z oblikoslovjem vseh besednih vrst razen predloga. Ker so samostalnik, pridevnik, zaimek, števniki in glagoli bili deloma obdelani že v Ssj 4, se tu omejujem samo na obravnavo takih stvari, ki jih v prvem delu ocene še nisem obravnaval.

Sklanjatve niso dobro poimenovane, namreč: I. samostalniki z obrazilom *-a*, II. sam. ž. sp. brez obrazila, III. sam. m. sp. brez obrazila, IV. sam. z obrazili *-o*, ali *-e*. — Dejansko gredo v I. sklanjatev sam. z rodilniško končnico *-e*, v II. s končnico *-i*, v III. sam. m. spola z rod. končnico *-a* (ali *-u*, izjema *dne*), v IV. pa sam. sr. spola. Utemeljitev: v I. sklanjatev gredo vendar tudi samostalniki tipa *Nike, Klio, Juno, Tetis* ipd. Prav je, da sta v to sklanjatev uvrščeni tudi besedi *mati* in *hči* (rod. edn. *matere, hčere*), treba pa bi bilo sem uvrstiti še tip *bukev* (86), ker ima prav tako rod. končnico *-e*, v dvojini in množini pa gre po t. i. *a*-sklanjativu. — V drugo sklanjatev ne gredo vsi samostalniki brez končnice (prim. *Tetis, Juno, mati, hči*, pa še *Karmen* ipd.), še manj pa je tretja v imenovalniku edn. zmeraj brez končnice, ko imamo vendar tudi *sluga, kino, finale, ciklus, Demostenes* ipd. V III. skl. gredo, skratka, vsi samostalniki moškega spola (vendar se tisti s končnico *-a* v imen. ed. lahko sklanjajo tudi po I.), v IV. pa srednjega, ker imajo končnico *-o*, ali *-e* tudi samostalniki moškega in ženskega spola, nekateri sam. srednjega spola pa nimajo končnice *-o* ali *-e* (*tele, vreme, oko*). — Množinske samostalnike spet lahko določimo po rod. množine: v I. skl. je končnica *-ø* ali *-á* (izjema *besedi*), v II. *-i*, v III. *-ov* (redko *-ø*), v IV. *-ø* (im. na *-a*, v I. pa *-e*): *vile, jasli, gostosevci, vrata*.

Za posamezne sklanjatve je sedaj preveč sklanjatvenih vzorcev: I — *lípa, gôra, stezà, gospá, máti* (v ed.); II — *nít, kóst, žalítev*; III — *râk, móst, móž, stebèr, dèž* (v ed.); IV — *léto, poljé*. Vseh vzorcev je 13 v vseh številah + 2 v ed., kar da pomnoženo z 18 skloni 234 (+ 12) pomnitvenih enot (= sklonskih oblik). Tako zapletena naša sklanjatev samostalnikov vendar ni.

Predlagam ločitev oblikoslovnih tipov od naglasnih. Oblikoslovne tipe imamo 4 glavne;

I	<i>lip-a</i>	<i>-e</i>	<i>-i</i>	<i>-o</i>	<i>-i</i>	<i>-o</i> ;	<i>-e</i>	<i>-ø</i>	<i>-am</i>	<i>-e</i>	<i>-ah</i>	<i>-ami</i> ;	<i>-i</i>	<i>-mn</i>	<i>-ama</i>
II	<i>perut-ø</i>	<i>-i</i>	<i>-i</i>	<i>-ø</i>	<i>-i</i>	<i>-jo</i> ;	<i>-i</i>	<i>-i</i>	<i>-im</i>	<i>-i</i>	<i>-ih</i>	<i>-mi</i> ;	<i>-i</i>	<i>-mn</i>	<i>-(i)ma</i>
III	<i>korak-ø</i>	<i>-a</i>	<i>-u</i>	<i>-ø</i>	<i>-u</i>	<i>-om</i> ;	<i>-i</i>	<i>-ov</i>	<i>-om</i>	<i>-e</i>	<i>-ih</i>	<i>-i</i> ;	<i>-a</i>	<i>-mn</i>	<i>-oma</i>
IV	<i>mest-o</i>	<i>-a</i>	<i>-u</i>	<i>-o</i>	<i>-u</i>	<i>-om</i> ;	<i>-a</i>	<i>-ø</i>	<i>-om</i>	<i>-a</i>	<i>-ih</i>	<i>-i</i> ;	<i>-i</i>	<i>-mn</i>	<i>-oma</i>

Vse drugo pa spada v opombe:

I. s k l . : *-á* v rod. mn. in dv., *-é* v im./tož. dv.; tip *žalitev* (im./tož., *-øv*, or. *-ijo*); *mati* in *hči* (im. na *-i*, tož. *mater*, or. *-jo*); *gospá*; vrinjeni samoglasnik v rod. mn./dv. (*dekel, ovác (lučic)*).

II. s k l. : namesto končnic *-im -ih -(i)ma* končnice *-em -eh -ema*; namesto končnic *-jo, -mi -(i)ma* (zadnji tip sedaj sploh ni obravnavan) končnice *-ijo, -imi, -ima*.

III. s k l. : posebnosti v im. ed. (*sinko, finale . . .*); podaljševanje osnove z *j, t* (*gospodarja, očeta . . .*, izjemoma: *dežja*); izpadanje polglasnika (*robec — robca*); *-u* v ord. ed. (*sinu*), izjema *dne*; *-e-* namesto *-o-* v končnici za *c j č ž š* (*dž*, če mislimo na govorjeni jezik); dolga množina (*mostovi*); im. mn. na *-je* (*fantje*); posebna sklanjatev samostalnikov na naglašeni *-jé* v im. mn.; *-éh* namesto *-ih* ali *-óvih* v posameznih primerih (*grobéh, mostéh*).

IV. s k l. : *-e -em -ema* namesto *-o -om -oma* v končnici; vrivanje samogl. v rod. mn. (*naselij*); samost. tipa *teleta, vremena, telesa*; posebnosti (tla, dno).

Besede za oblikoslovne vzorce v Ssj 5 niso zmeraj posrečeno izbrane: slabo je *nit* (premena kvantitete) in enako *rák* (poleg tega še *živo*), *kóst* (daj./mest. ed. premena kvalitete; isto pri *móst*), *poljé* (ki v nevtralnem govoru sploh ni v rabi); predlagal bi *perut* ali *pošast, korak, stvar, srce*. — Posameznosti: *na zémľjo, na góre*: *é* in *ô* se ne zožita v *é* in *ó* (84), ampak sta lahko tudi ozka; v *ovac* ali *lučic* vrinjeni samogl. ni zaradi lažje izgovorljivosti (84); niso predvidene posebnosti v sklanjatvi besed tipa *basen* (glej vajo 3 a, str. 86); *mostá* je manj navadno kot *mostóva*, in *mostéh* manj kot *mostóvih* (91). Napačno je »Samostalnike s premičnim poudarkom po zgledu *polje* lahko sklanjamo po zgledu *leto*« (93): saj že *síce* zveni narečno, *zláto, srébro, górze* ipd. pa je sploh nemogoče; *morij* ni enako *naselij* (93), ker imamo tudi *polj*. Sam. tipa *vremena, ojesa, teleta* se pri sklanjanju podaljšujejo z *n s t*, ne z *en es et* (93); *uho, jetra, pluča, usta, vrata, pleča, rebra* imajo čisto navadno sklanjatev (93), opozoriti je treba samo na to, da so *srednjega spola*, ne ženskega, kot so pogosto v pogovornem jeziku in narečjih.

N a g l a s je treba tako kot pri pridevniki in glagolih obravnavati posebej, kolikor ni tak kot v glavnem sklanjatvenem tipu. Posebnosti so torej v I. skl. *gôra* in *stezà* v edn. (v množini sta enaki), v II. skl. *stvár*, v III. *móst, móž, stebèr* v ed., za množino in dvojino pa bi se samo povedalo, da je pri *móst*, zmeraj na *-ov-*, pri *móž* in *stebèr* pa zmeraj na končnici (pri *stebèr* v daj./or. dv. na polglasniku). V IV. skl. je posebnost le *srcé* (v ed.). — Zlasti v III. in IV. skl. ne bi smeli pozabiti na tip *člôvek človéka, tèle teléta*. Naglasne tipe zaradi tega kaže preimenovati: I — nepremični na osnovi, II — premični na osnovi, III — končniški, IV — mešani (prejšnji premični, tj. *gôra -é, móž -á* ipd.). — Pri konč. nagl. tipu (*stezà, stebèr*) ni povedano, da je neobvezen, če je le osnova zložna.

Pridevnik. V njegovi definiciji ni dobro rečeno, da so to »besede, ki določujejo samostalniku kakovost . . .« (98); prav je: povedo, kakšno, čigavo, katere vrste je kaj« (prim. *ti si siten, prazen nič, truden je legel spat* ipd.). Pridevnika ne rabimo samo kot prilastek (truden je legel spat), ampak tudi kot jedro st. člena (*dežurni je pri bolnem, na tihem se je govorilo*). Določno in nedol. obliko ločimo izjemoma tudi ne samo v im./tož. ed. m. sp. (prim. *vélikega, male*), seveda pa tudi nimajo vsi pridevniki obeh oblik (99). Med prid. s samo dol. obliko je treba šteti tudi tiste na *-ši* (*mlajši, čistejši*) (100). Vprašanje je, ali ne bodo otroci pisali in govorili vedno tudi *tuji* ipd. (prid. na *-ji*, 100). Na *-ji* so skupaj s primerniki tisti, ki imajo pred *-ji* še kak soglasnik (*vražji, jelenji*). — Nepotrebna je pripomba, da tudi pri pridevniku velja kategorija tož./im. oz. tož./rod. (100),

ker se to razume po ujemanju. — Namesto končnice *-o* imajo *-e* ne le prid. z osnovo na *-j* ali *-č* (100), ampak vsaj še na *-š* (*lepše*), v prislovih iz deležnika pa tudi na *-ž* (*strože*).

Pohvaliti moramo avtorico, da je pri prid. podala en sam sklanjatveni tip (101), izbrana beseda (*mład*) pa ni najprimernejša zaradi možnega dvojnega naglaševanja. V dvoj. in množini je treba razen imenovalnika in tož. pisati sklone le enkrat. Manjkajo pripombe o neobstojnem *e* ali *a*. Naglas sploh ni obravnavan.

Pri stopnjevanju (106 sl.) je treba postaviti na prvo mesto obrazilo *-ejši*, primere na *-ši* in *-ji* pa podati prebrane v dveh skupinah. Izraz »neopisan primerik« (106) je neprimeren: ene primernike delamo s priponskimi obrazili, druge s prislovom *bolj*. — Pridevniki poznajo še kategorije prehodnosti (109): **sit vsega dobrega**.

Zaimki niso »besede, ki jih rabimo namesto imen« (109), ampak namesto samostalnikov, pridevnikov (prislovov) in celih stavkov, zaimki *jaz -ti* (*mi — vi, midva — vidva*) pa namesto govorečega oz. ogovorjenega. Kaj pomeni, da »pri vsakem razgovoru ali dejanju ločimo tri osebe« (109), ne vem; *dežuje* jih npr. nima, če je mišljeno to.

V preglednici sklonskih oblik osebnih zaimkov (110) manjkajo oblike za 1. in 2. os. dvojine in množine, navedene naslonske oblike pa ne bi smele biti akcentirane. Izraz »krajše oblike osebnega zaimka« (11) je zanje nesmiseln. Spola ne ločimo le pri večini oblik za 3. os. osebnih zaimkov (111), ampak razen pri *jaz* in *ti* zmeraj; 3. os. ed. pa je posebnost v tem, da loči ž. spol od sred. in m. ne le v imenovalniku, ampak v vseh sklonih. — Zdi se, da bi bilo pametno poleg naglašeni in naslonskih oblik os. zaimkov podati v preglednici še t. i. navezke, ki se rabijo ob enozložnih predlogih s tož.:

Ednina	Dvojina	Množina
1. os. <i>-me</i>		
2. os. <i>-te</i>		
3. os. <i>-nj -njo -nj</i>	<i>-nju</i>	<i>-nje</i>

Preglednica na str. 125 namreč ni pregledna. Oblika *-nje* za sr. spol ed. je neživa.

Za povratni osebni (ne povratno osebni) zaimek (116) bi bilo bolje reči, da ga uporabljamo takrat, ko je predmet (prisl. dol.) ista stvar ipd. kot osebek. Etimologiziranje o povračanju je bolje izpustiti. Os. povr. zaimek bi bilo bolje imenovati »splošni osebni zaimek«. — Pri dvojicah tipa *menój/máno* je treba povedati, da so druge oblike bolj v rabi. — Od samostalniških zaimkov so obdelani še vprašalni (*kdo, kaj* — 123 sl.). Pri njih ne ločimo samo sklon, ampak tudi osebo in število (3. os., ednina). — Še nekaj posameznosti: *isti* ni kazalni zaimek (118, točka 1 in 5), *toliko* pa je zaimenski prislov (*toliko zemlje ima*); *noben* (125) je zaimek, ne števnik, prav tako *oba*.

Pri glavnih števnikih je treba bolje obdelati njihovo nesklonljivost (126 sl.). Ne sklanjamo jih tedaj, ko je pred njimi izpuščen izraz »število« ali »številk« (kako naj šolar ve, kdaj »imajo vlogo imena ali značke«? — 127); *sto* in

tisoč nista enako nesklonljiva (127). — V zvezi *pet otrok* je prilastek *pet, otrok* pa njegova odnosnica, ne narobe.

G l a g o l je v Ssj 5 (134) definiran slabše kot v Ssj 4. Slovenski glagol nam vida ne razodeva »že po svoji podobi« (135): prim. *reči — peči, sahniti — dvigniti* itd. Vid je predvsem pomenska, ne »oblikovna« kategorija (135), oblikovna le v vid-skih parih. Predlog za definicijo gl. vida: pove nam, ali je dejanje v trajanju omenjeno ali ne. Ločitev med trajnimi in ponavljalnimi glagoli se ne tiče glagolskega vida; prav tako ne začetna, končna ali trenutna dovršnost. — Osebné imenujemo tiste gl. oblike, pri katerih ločimo osebo (število ni važno — 141). Glagolske končnice (ne obrazila) seveda ne kažejo vedno števila »osebkov« (141): prvič imamo v prostem stavku le en osebek, v stavkih tipa *Delavci so na volilnem sestanku* pa ne vemo, koliko je teh delavcev, v stavku tipa *dežuje* pa osebka sploh ni. Med osebne gl. oblike, tj. take, ki so same lahko povedki, pa bo pozneje treba prišteti tudi pogojniki. Nimajo vsi glagoli treh oseb (prim. *dežuje*).

Pri razlagi naklona je spet preveč etimologiziranja (»naklonjena (nagnjena) volja«). Naklone pri glagolu ločimo le tri, ne štiri (142), ker želelnik ni glagolski, ampak skladenjski naklon. — Deležnike tipa *delal* je bolje kot opisne (144) imenovati kar del. na -l; ti pa so ali opisni (*je delal*) ali deležniki stanja (*usahla voda*). Opisnega del. nimajo vsi gl. (npr. *pojdem* ga nima), delamo pa ga na bolj zapleten način, kot je prikazano (144, IV. a). Ker nam je končnica pri osebnih glag. oblikah morfem za osebo in število, -em, -am, -im, -jem (149) seveda niso končnice; imenujmo jih končaje. Krajšo obliko v 3. os. mn. imajo vsi glagoli na -im in -ëm, poleg tega pa še nekateri na nenagl. -(j)em (149), zato je presplošno povedano »nekateri gl.«. Sedaj se poleg *gredo* in *vedo* piše tudi *grejo* in *vejo*, zmeraj pa poleg *dajó* tudi *dajejo* (gorenj. *dajêjo*). Oblika *je* pom. gl. ni naglašena, pač pa je zanikani sedanjik *nísem* (142 — *jè, nísem*). Zakaj naj bi otroci iskali glagole na -jêjo, ko sta tista dva narečna (150, vaja 5)? *Boa, bote* namesto *bosta, boste* pač nista knjižna (150), *bom* itd. je nagl. le ob nikalnici (*ne bóm*). Namesto izrazov sedanjik, pretekli itd. čas bi tu že kazalo uvesti enobesedne sedanjik, prihodnjik, preteklik . . ., da se s tem loči sredstvo (t. i. formem) od svojih funkcij (sedanjik npr. izraža vse čase, brezčasnost in še naklone). Predpreteklik ne izraža samo »predpreteklega dejanja« (153); dovolj bi bilo, da bi bil tu določen samo oblikovno, kot so druge oblike za čase. — V preglednici (153) je opisni del. na -l ločen od deležnika (Zakaj?), izpuščen pa je naklon.

Pri **p r i s l o v u** je napačno trditi, da je »vsak prislov (. . .) v stavčni razčlembi prislovno določilo« (158) (prim. *hiša tam zgoraj*, kjer je *tam zgoraj* prilastek). *Le* in *samo* (159) je izmed prislovov bolje izpustiti (ker sta členka ali veznika), tako še vzročni *tedaj* (159).

Za **v e z n i k e** *in, pa ter* je napačno reči, da »vežejo posamezne stavčne člene ali stavke« (165), vežejo le dele stavkov ali stavke. Tudi pred njimi lahko delamo presledek.

Pri **m e d m e t i h** (167) je treba poleg takih, ki »zaznamujejo občutke ali posnemajo naravne glasove«, navesti še take, ki velevalo (*na, hop* ipd.).

(Se bo končalo)